

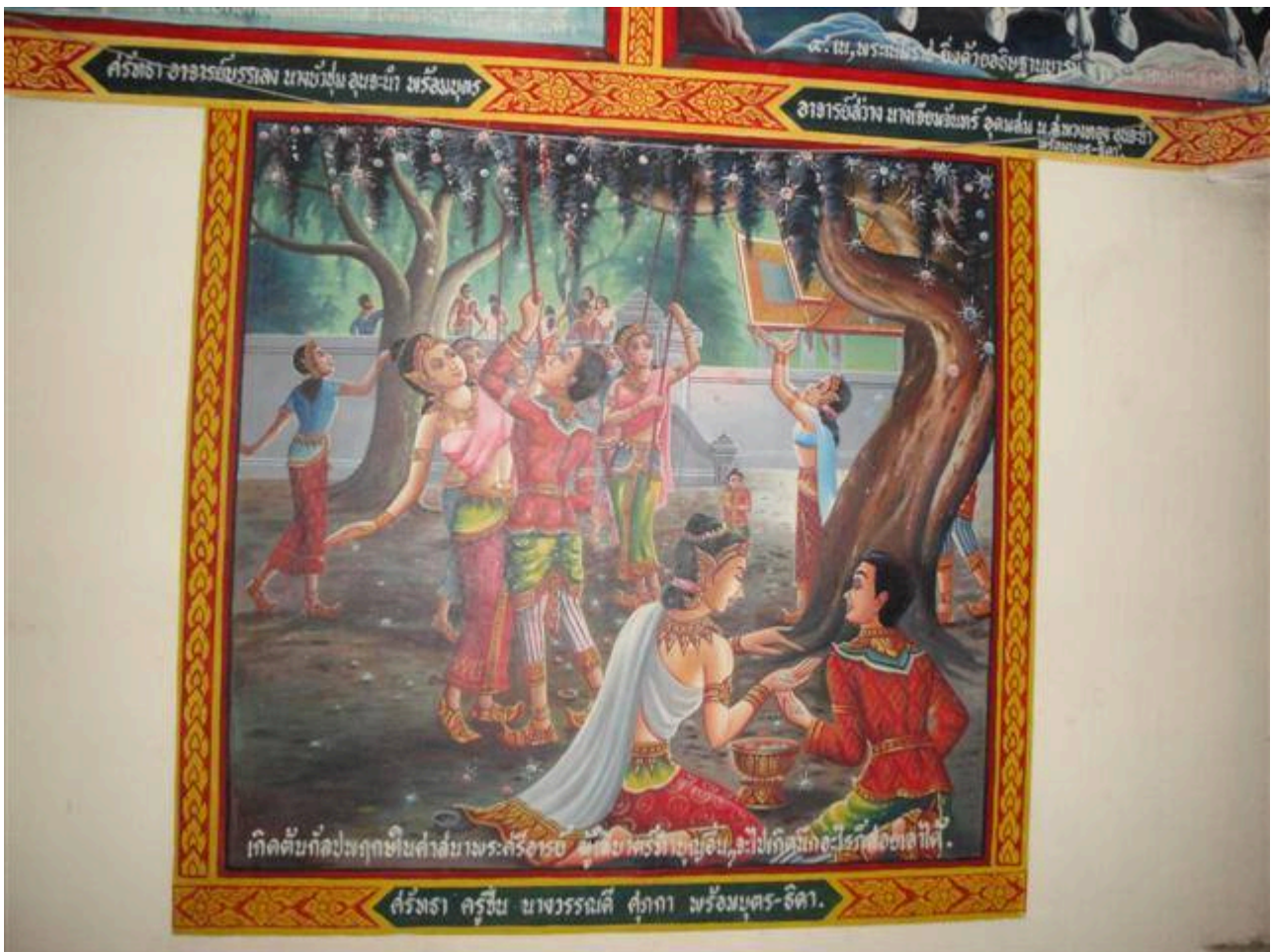
เหตุใด “พลังวรรณกรรม” จึงอยู่เบื้องหลังการเกิดก่อ ของคนเสื้อแดง

written by Witayakorn Sowattara | ธันวาคม 9, 2016

“เป็นหญิงตอนทักฉันทอยู่ เงินมันคือหาง่ายแท้ คือจิงว่าเดมือไปทางใต้กะมีเงินตกใส่มือโลด”

คือถ้อยคำรำพึงหลังรัฐประหารปี 2549 ของชาวบ้านลาวอีสานคนหนึ่ง หากเราอ่านถ้อยคำนี้ในบริบทของการเสพตำนานพระศรีอาริย์ เราอาจเห็นได้ว่า “พลังวรรณกรรม” ซึ่งถูกเล่า รัปฟัง และแทรกซึมอยู่ในพิธีกรรมงานบุญผะเหวด เป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความตื่นตัวทางการเมืองของชาวอีสานที่มักถูกมองข้ามไปในคำอธิบายการเกิดก่อของขบวนการคนเสื้อแดง

คอลัมน์ความคิดเห็น โดย วิทยากร โสวัตต

รูปเขียนฝาผนังในวัด แสดงภาพของสังคมอุดมคติที่มีความมั่งคั่งพร้อม รุ่งเรือง ข้อความขอบล่างของรูปอ่านว่า

“เกิดต้นกล้วยพฤษภในศาสนาพระศรีอารย์ ผู้ใส่บาตรทำบุญอื่นๆ จะไปเกิด นี้ก็อะไรก็สอยเอาได้” ภาพ:

[Moonfleet](#)

ในความตื่นตัวทางการเมืองเรื่องประชาธิปไตยของคนอีสานที่ก่อรูปเป็นขบวนการจนเป็นพลังทางสังคมนับเนื่องมาตั้งแต่ปี 2549 ที่มีขบวนการต่อต้านรัฐประหาร หรือปรากฏการณ์แดงทั่วแผ่นดินในปี 2553 และล่าสุดผลการ Vote No ซึ่งคนอีสานส่วนใหญ่ไม่รับร่างรัฐธรรมนูญฉบับมีชัย มีเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยหนึ่งที่นักวิชาการไม่ค่อยพูดถึงกัน นั่นคือ “พลังวรรณกรรม” หรือคติความเชื่อที่เกิดจากเรื่องเล่าแห่งอุดมคติ

อาจเพราะคำคำนี้ตกสมัยไปแล้ว ตั้งแต่การต่อสู้ทางความคิดแบบสังคมนิยมพ่ายแพ้ไปในสังคมไทย จนปัญญาชนไม่ให้ค่าแล้วก็ได้ แต่ผมกลับคิดว่าในขบวนการต่อสู้ทางการเมืองของคนอีสานนั้นมี “พลังวรรณกรรม” เป็นแรงขับเคลื่อนอยู่อย่างแน่นอน

ทำไมผมจึงพูดเช่นนั้น? ก็เพราะว่าบรรยากาศของสังคมอีสานในยุคหนึ่งมันเต็มไปด้วยวรรณกรรมหรือเรื่องเล่า เพราะวรรณกรรมหรือวรรณคดีไม่ได้มีจุดเริ่มหรือศูนย์กลางอยู่ในราชสำนัก จึงไม่ผ่านการชี้ผิด-ถูก ชั้นสูง-ชั้นต่ำ มันจึงแพร่กระจายตัวได้ง่าย ดังที่ธวัช ภูณโณทก ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในงานศึกษาเรื่อง *วรรณกรรมอีสาน* ว่า “...การที่หัวเมืองอีสานเป็นเมืองเล็กๆ ไม่มีราชธานีที่มั่นคงและมีความเจริญรุ่งเรือง จึงไม่ปรากฏว่าราชสำนักเป็นแหล่งกลางในการส่งเสริมวรรณกรรมให้เจริญรุ่งเรือง สถาบันกลางของวรรณกรรมอีสานจึงเป็นวัดและชาวบ้านไป...”

วรรณกรรมที่ผมพูดถึงนี้หมายรวมถึงทั้งการอ่าน-เขียน และการฟัง-เล่า ซึ่งหลายครั้งก็แยกจากกันไม่ได้ อย่างเช่น งานเชื่อนดี (งานศพ) ก็จะมีคนที่อ่านหนังสือออกเปิดโบบานอ่านแล้วผู้คนที่แห่ล้อมเข้ามาฟัง นี่ยังไม่นับวรรณกรรมที่ไปอยู่ในการแสดงหมอลำซึ่งทำนองการเทศน์และการลำนั้นมีลักษณะเดียวกันจึงไปกันได้ง่ายซึ่งทำให้การแพร่กระจายกว้างออกไปอย่างไร้ขอบเขตพื้นที่และระดับการศึกษา

การพูดจาของคนลาวฝั่งอีสานก็ยังเป็นท่วงทำนองเป็นผญา แม้ในยุคหลังบรรยากาศแบบที่ชาวอีสานทั้งมวลเป็นนักกายณ์นักกลอนกันทั่วไปจะไม่มีแล้ว แต่ในงานบุญผะเหวดสิ่งนี้ก็ยังคงอยู่ นึกภาพออกไหมครับ ในงานบุญผะเหวดที่ศาลานั้นจะมีผ้าผะเหวดซึ่งแสดงไว้รอบ แล้วจะมีพ่อพราหมณ์รับสลากภัตต์ของคนแต่ละคนมาแล้วพาไปที่ช่องภาพที่ตรงกับภัตต์นั้นๆ แล้วก็เล่าบอกเป็นนิทานบ้าง เป็นท่วงทำนองลำหรือผญาบ้าง หรือแม้แต่เด็กๆ ที่ไปวัดอยากรู้พ่อพราหมณ์หรือผู้ใหญ่คนอื่นก็จะเล่าเรื่องจากภาพวาดเหล่านั้นให้ฟัง

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า พระเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นหนึ่งในเรื่องทศบารมีหรือพระเจ้าสิบชาติไม่ได้เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายหรือถึงขั้นถือเป็นบุญใหญ่ในภาคอื่นๆ ของประเทศไทย ยกเว้นภาคอีสาน ความนิยมของเวสสันดรชาดก ค่ำกลอนนั้นสำคัญถึงขนาดที่ “ลาว คำหอม” ยังเขียนผญาสะท้อนไว้ในคำนำรวมเรื่องสั้น “ฟ้าปกกัน” ฉบับแปลเป็นภาษาสวีดิช

คือสิมีกันหลอน แห่งันรำฟ้อน
ทศพรกัณฑ์ตัน มหาพนไกลลีเที่ยง
เสียงมะล็กคึกคัก ยามลีมอัยผู้อยู่ไกล”

แม้แต่ระเบียบวิธีการเทศน์มหาชาติของคนลาวอีสาน ก็มีลักษณะเฉพาะมาก กล่าวคือ ตัวเนื้อหาพระเวสสันดร 13 กัณฑ์ ถูกห่อหุ้มด้วยเรื่องพระศรีอารีย์ โดยล้อมหน้าด้วย มะไลหมื่น (พระมัลยขึ้นไปสวรรค์สนทนากับพระศรีอารีย์เรื่องบาปบุญ) ต่อด้วย มะไลแสน (พระมัลยกลับลงมาเทศน์บอกชาวโลกในเรื่องที่สนทนากับพระศรีอารีย์) และเมื่อจบพระเวสสันดรทั้ง 13 กัณฑ์แล้ว ยังต้องเทศน์ฉลองหรืออานิสงส์ของการฟังเทศน์นี้จะได้ไปเกิดในสมัยพระศรีอารีย์ ซ้ำยังมีการแห่แห่นกันหลอน (ต้นดอกเงิน) เข้าวัด และบ้านทุกหลังก็มีข้าวปลาอาหารเตรียมไว้ให้ผู้คนกินดื่มฟรีเรียกว่าเอาบุญ คล้ายการจำลองบ้านเมืองในอุดมคติคือโลกยุคพระศรีอารีย์นั่นเอง

เหมือนว่าการเอาบุญพะเหวดของคนอีสาน หลักใหญ่ใจความไม่ได้อยู่ที่เรื่องราวของพระเวสสันดร แต่อยู่ที่โลกพระศรีอารีย์

อดีตนายทักซิณ ชินวัตร บนผืนผ้าสีเหลี่ยม ติดต่อกับผู้สนับสนุนจากทางไกลที่มาชุมนุมกันคับคั่งหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว

ภายหลังรัฐประหารปี 2549 ผมกลับไปที่บ้านเกิดในฐานะคนทำงานกองบรรณาธิการนิตยสารทางเลือกฉบับหนึ่งในกรุงเทพฯ ถูกชาวบ้านชงกาแฟมาปลุกตั้งแต่เช้า ให้ไปร่วมถกเถียงปัญหาสังคมการเมือง ทั้งที่สมัยผมเป็นนักศึกษาทำกิจกรรมทางการเมืองและวัฒนธรรมพยายามที่จะชวนคนเหล่านี้พูดคุยเรื่องทำนองนี้ก็ไม่เคยเป็นผล เหตุเพราะตอนนั้นการเมืองมันดูห่างไกลจากปากท้องและชีวิตของพวกเขา

ระหว่างการสนทนา มีผู้ใหญ่คนหนึ่งพูดขึ้นเป็นเชิงถามว่า “เป็นหญิงตอนทักษิณอยู่ เงินมันคือหาง่ายแท้ คือจิงว่า เดมือไปทางใต้กะมีเงินตกลำมือโลด แต่ตอนนี้มันคือหาญากคักแท้เงินคำนี้”

ภาพที่เขาพูดว่า ‘คือจิงว่าเดมือไปทางใต้กะมีเงินตกลำมือโลด’ ภาษาที่ให้ภาพเปรียบเทียบนี้ มันทำให้ผมนึกถึง ฐูปในผ้าผะเหวดที่เขาซึ่งรอบศาลาวัดในงานบุญผะเหวด และเรื่องเล่าของพ่อพรหมณ์ ตรงช่องสุดท้ายสุดปลายผ้า ผืนยาวนั้นเป็นรูปสังคมบ้านเมืองในยุคพระศรีอารีย์ ซึ่งในภาพนั้นสื่อความถึงอันสงส์ของผู้ที่พึ่งเทศน์ตั้งแต่แรกเริ่ม จนจบภายในวันเดียวไม่มีขาดช่วงตอนแล้วจะได้ไปเกิดในยุคสมัยพระศรีอารีย์ ซึ่งในฐูปนั้นมีถุงเงินถุงทองห้อยย้อย ลงมาตามต้นไม้ ใครใคร่หยิบยื่นไปเอาก็ได้สมพ้องต้องกันหมดไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ

และผมก็พบว่าบุญเดือนสี่ (บุญผะเหวด) ปีนั้น ผู้คนที่มาวัดทั้งหนุ่มช่าวและแบบทั่วไปต่างก็พูดคุยกันแต่เรื่องการเมือง เศรษฐกิจ และขยายวงคุยออกไปในทุกๆ งานที่ชาวบ้านมารวมกัน ไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานบวช งานแต่งงาน ฯลฯ กระทั่งเกิดสภาเหล่าช่าว สภากาแพตามสี่แยกในหมู่บ้าน หรือเพิงพักชุมทางข้างเถียงนาเหมือนอย่างที่ผมพบเจอในเช้านั้น

เมื่อกลับไปศึกษาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกในภาคอีสานครอบคลุมถึงกิจกรรมงานบุญต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้แล้ว จึงได้เห็นถึงพลังหรืออิทธิพลของวรรณกรรมต่อวิถีชีวิตและการต่อสู้ทางการเมืองของคนอีสานอย่างมีนัยสำคัญ เช่น ขบวนการผืนบุญในลาวและอีสานต่อต้านอำนาจรัฐกรุงเทพฯ ผู้ที่สถาปนาตัวเองขึ้นมาเป็นผู้นำหรือผู้มีบุญ (ผืนบุญ) นั้น ก็มักสร้างลักษณะอิงกับตำนานพระศรีอารีย์ หรือแม้แต่การทำงานมวลชนของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เพื่อให้มวลชนเข้าใจหรือเห็นภาพสังคมคอมมิวนิสต์ได้ง่ายขึ้นก็ยกตัวอย่างหรืออธิบายเทียบกับโลกพระศรีอารีย์ นั่นแสดงว่าเรื่องเล่าถึงชีวิตในโลกพระศรีอารีย์นั้นฝังลึกอยู่ในจิตใจของผู้คนอีสาน แผ่นดินอีสานจึงกลายเป็นพื้นที่ที่สับสนพหูและ สีสแดงขึ้นมาในแผนที่ประเทศไทยของทางการและทหารตั้งแต่สมัยนั้น

ท่านผู้อ่านอย่าคิดว่าการต่อสู้เมื่อปี 2553 นั้นใหม่เกินกว่าที่สายธารวรรณกรรมนี้จะหล่อเลี้ยงนะครับ เอาเข้าจริงเมื่อสำรวจดูช่วงอายุของคนส่วนใหญ่ที่ไปร่วมขบวน ก็ล้วนเติบโตมาในคำบอกสอนของพ่อแม่ผู้หลักผู้ใหญ่ด้วยการยกเรื่องราวและเหตุการณ์ในวรรณกรรมขึ้นมาบอกเล่า ยกตัวอย่างในจังหวัดกาฬสินธุ์คนเกิดในช่วงปี พ.ศ.2500 หรือหลังนั้นนิดหน่อย ยังจดจำเรื่องเล่าย่าญอย ย่าญอง ซึ่งทำตัวเหมือนผู้มีบุญหรือผืนบุญตามคำเรียกของทางการ เป็นผู้ถือศีลกินธรรมาที่ทำให้คนศรัทธาและบอกว่าแก้วหินดินถ่านจะกลายเป็นเงินเป็นคำ เมื่อผู้คนหลังไหลเข้าไปหามากๆ ทางกราก็จับตัวไปประหารที่ทุ่งศรีเมือง และเมื่อเทียบเวลาประวัติศาสตร์ดู ก็จะพบว่าไม่กี่ชั่วอายุคนก่อนนั้น ล้วนอยู่ในขบวนการผืนบุญ ซึ่งเป็นอย่างที่บอกว่า ขบวนการประชาชนเหล่านี้ล้วนมีลักษณะการอันก่อเกิดจากอุดมคติในลักษณะโลกพระศรีอารีย์ทั้งนั้น

การที่ชาวบ้านคนหนึ่งพูดขึ้นว่า ‘คือจิงว่าเดมือไปทางใต้กะมีเงินตกลำมือโลด’ มันแสดงถึงการเรียนรู้เชิงเปรียบเทียบ ประกอบกับจังหวะและโอกาสที่เปิดให้พวกเขาได้พัฒนาตัวเองขึ้นมาเป็น “คนชั้นกลางใหม่” จึงไม่แปลกที่คลื่นคนอีสานจะยাত্রาเข้ากรุงเทพฯ ในปี 2553 อย่างกับกองทัพของพญาคันคากและมิตรสหายหมู่มืดและแมลงที่

ร่วมกันต่อสู้ทวงสิทธิที่จะได้รับความอุดมสมบูรณ์กับพญาเถน การเป็นคนชั้นกลางใหม่ของเขาในช่วงที่ผ่านมา อย่างน้อยที่สุด ทำให้เขาได้มีอยู่มีกินอย่างใกล้เคียงหรือเต็มกำลังศักยภาพที่เขาจะหาได้ ได้แชร์ผลประโยชน์ของชาติซึ่งมันอาจหมายถึงการได้สัมผัสโลกพระศรีอารีย์บ้างแล้ว โลกพระศรีอารีย์ในชาตินี้ในชั่วชีวิตนี้ที่พวกเขาเป็นคนกำหนดด้วยเสียงโหวตและการเลือกของพวกเขาซึ่งเขาเรียนรู้แล้วว่ามันมีพลังและเป็นจริงได้

แล้วใครจะกล้าบอกว่า การต่อสู้ครั้งล่าสุดนี้แพ้ ในเมื่อการต่อสู้ก่อนหน้านี้พวกเขาไม่เคยล้มรชัชชนะด้วยซ้ำ และใครจะคาดคิดว่าโลกพระศรีอารีย์ในใจของคนอีสานที่ดูเหมือนได้ถูกทำลายให้หมดสิ้นไปแล้ว พวกเขายังลุกขึ้นมาต่อสู้อย่างครั้งล่าสุดซึ่งส่งผลสะท้อนอย่างมากได้ และอย่าลืมว่าคนรุ่นใหม่ของอีสานในช่วงอายุ 40 ลงมาถึงสิบกว่าปีนั้น ได้เคยมีชีวิตเห็นโลกพระศรีอารีย์ในลักษณะที่ว่า 'คือจ้ะว่าเดมื่อไปทางใต้กะมีเงินตกใส่มือโสด' มาแล้ว ซึ่งทำให้พวกเขาได้อยู่ดีกินดีมาแล้ว และพวกเขาก็ได้เห็น การล้อมฆ่าพ่อแม่ลุงป้าน้าอาที่ไปทวงสิทธิที่จะได้มีชีวิตในสังคมที่ต้องการที่ราชประสงค์ทั้งต่อตาและผ่านทางทีวีและอินเทอร์เน็ต

และอย่าลืมว่า นั่นคือชีวิตของพวกเขาด้วย.